

VALENȚE DIDACTICE ÎN PUBLICISTICA LUI GAVRIL TODICA (1877 – 1946)

Adela Herban

Răsfoind cartea neamului, atât de bogată în fapte și nume de cărturari patrioți, întâlnim o pagină mai puțin cercetată până acum, vorbind și ea despre un om și idealul său. Este vorba despre Gavril Todica. Cu diverse preocupări pentru știință, literatură, folclor, Todica prin conținutul complex al publicațiilor sale ocupă locul binemeritat în galeria intelectualilor transilvăneni dăruți ideii de culturalizare a cititorilor săi.

Prin perseverența și elevata sa activitate publicistică, Gavril Todica se remarcă, ca un cărturar mult angajat în luminarea maselor, în îndrumarea lor, spre a se cultiva, fiind un deschizător de drumuri, un vizionar, mai ales în domeniul popularizării științelor „calificându-se” ca un vrednic dascăl al poporului.

Publicistul Gavril Todica pentru interesul arătat tineretului școlar, expedind lucrări personale și chiar colecții unor biblioteci școlare, a fost răsplătit de Comitetul Central al Astei care a dispus folosirea broșurilor sale științifice ca material didactic în școlile secundare din Transilvania.

Gavril Todica s-a născut la 3 februarie 1877 în comuna Iclod (județul Someș) într-o familie de țărani români, simpli, dar care manifestau interes pentru științele exacte, îndeosebi pentru astronomie, în vreme ce mama sa Maria, își încânta cei 13 copii cu minunate basme și cântece populare românești. Todica a urmat școala confesională din Iclod, cea primară și secundară din Dej. În anii următori a frecventat cursurile școlii secundare la Gherla, Năsăud, Bistrița, Blaj, Brașov și Alba - Iulia. În toată această perioadă, cuprinsă între anii 1889-1892, stăruința sa la învățătură a fost răsplătită prin bursele acordate de „Astra”.

În anul 1899, s-a înscris la Facultatea de chimie din cadrul Universității București. Studiile științifice de specialitate au fost însoțite de intense preocupări pentru alte domenii, frecventând între altele cu regularitate, cursurile lui Titu Maiorescu și Bogdan Petriceicu-Hașdeu. Pentru a se putea întreține a colaborat cu articole de chimie industrială și chimie agricolă la ziarul bucureștean „Agrarul”, organ al Societății Agricole Centrale. În anul universitar următor (1900-1901) îl găsim pe Todica student la Facultatea de chimie industrială din Leipzig, receptat ca un student deosebit de dotat și studios. La sfârșitul studiilor el primește oferta unei societăți germane de produse chimice, cu sediul la Bombay (India). Cu toată această ofertă tentantă, el revine în Transilvania, încercând să pună în aplicare planul pe care îl concepușe în timpul studiilor în Germania: înființarea unei întreprinderi industriale cu capital și forță de muncă românească.

Todica se înscrie în anul 1903 la Facultatea de științe economice, secția contabilitate, din cadrul Universității din Budapesta. Cei doi ani petrecuți în capitala Ungariei sunt de remarcat îndeosebi pentru cunoștințele și prietenii legate de tânărul student printre intelectualii români ardeleni aflați în orașul de pe Dunăre și pentru activitatea sa publicistică pe lângă periodicele românești de aici.

După încheierea studiilor economice, Todica se stabilește în 1905 la Geoagiul de Jos (comitatul Hunedoara), în apropiere de Orăștie, în calitate de contabil la Banca românească locală „Geogeană”, întreprinzând noi demersuri pentru înființarea întreprinderilor românești la care visa. Decepționat de nereușită dar nu descurajat ia hotărârea de a se dedica de aici înainte muncii de răspândire a cunoștințelor științifice în rândul populației a cărei aplicare perseverentă o considera cu toată convingerea în măsură să contribuie la fortificarea națiunii în vederea marilor încercări viitoare. Ideile sale vor apărea frecvent în paginile unor ziare și reviste ca: „Românul” (Arad), „Transilvania” (Sibiu), „Gazeta economică” (Sibiu), „Gazeta Transilvaniei” (Brașov), „Revista economică și literară” (Blaj), „Tribuna” (Sibiu), „Pagini literare” (Arad), „Telegraful român” (Sibiu), „Cultura creștină” (Blaj), „Luceafărul” (Budapesta-Sibiu) și „Unirea” (Blaj). În calitate sa de fruntaș al vieții românești din ținutul Orăștiei, Todica publică cu regularitate în prestigioasele periodice orăștience, îndeosebi în cunoscuta gazetă „Libertatea” și în suplimentele ei culturale și economice „Cosânzeana”, „Foaia interesantă”, „Tovărășia” și „Plugarul luminat”. Colaborarea sa cu reprezentanții științei românești de dincolo de munți s-a materializat între altele, în publicarea celor mai valoroase rezultate ale cercetărilor sale în ziarul „Călătoriile și științele populare” și în revista „Orion”, editat la București de Victor Anestin, la care colaborează în perioada

1908-1913 cu articole de astronomie în revista „Amicul tinerimii” editată de Ion Moisil, în ziarul „Neamul românesc” editat de Nicolae Iorga, în revista „Natura” condusă de Ghe. Țițeica și G.G. Longinescu, etc.

În dorința de a face din preocupările sale științifice, economice și culturale, instrumente eficiente ale ridicării populației la nivelul înțelegerii legităților muncii și societății, Todica a publicat și volume separate ca: „Studii științifice” (3 volume, Orăștie, 1910), „Poșta, telegraful, telefonul. Noțiuni generale despre instituții poștale” (Sibiu 1903), „Paradox” (Orăștie), „Convorbiri științifice” (Orăștie, 1917-1922, 1933), „Hades. Studii filozofice” (Orăștie 1912), „Vulcanismul” (Sibiu 1905), „Zări din univers”, „Eclipsele solare”(Orăștie f.r.), „Din astronomia sistemului solar”(Arad 1946), „Instituții economico-financiare” (Arad, 1912).

În cursul întregii sale activități a întreținut legături și relații de afecțiune cu personalități cunoscute ca: Octavian Goga, Vasile Goldiș, Oct. Tăslăuan, Grigore Tocilescu, Ion Moisil, Emil Isac, Constantin Diaconovici, Alexandru Borza, Iosif Sterca Șuluțiu, Vasile Sadoveanu, Alexandru Ciura, Ion Pop Reteganul, Victor Anestin, Ion Lapedatu, Sever Dan, Vasile Osvadă, etc.

Acestui intelectual instruit la înalte școli din țară și din străinătate, destinul i-a rezervat o viață trăită la sat, dar la fel de activă ca și în mediul citadin.

Redactor și în mare parte semnatar al articolelor apărute în revista „Convorbiri științifice” (1917-1922), Gavril Todica dovedește calități incontestabile de jurnalist¹.

Aceasta este opera lui izvorâtă din necesitățile existente în Transilvania acelor vremi dar și din convingerea că știința are un rol important în instruire. „O ducem rău în privința activității științifice. Profesorii de liceu dezvoltă o activitate ce abia răzbate în afară de cercul strâmt al elevilor lor. Ingineri, medici nu avem, care să lămurească lucrurile deslușit ca dincolo, un doctor Urechilă, sau inginer Petculescu în admirabilele lor pagini de vulgarizare. Alți intelectuali sunt împiedicați prin însăși meseria lor, de a se dedica sistematic științelor naturale, fizice și exacte”². Și la toate acestea se adaugă lipsa unei „reviste de specialitate ... O altă piedică pentru acei puțini care s-ar putea emancipa din sfera apatiei generale”. Într-o atare situație – spune el – „aceștia sunt siliți să se mărginească la câte un foileton pripășit prin ziarele politice, sau sa-și ia refugiul la reviste din străinătate, cum face domnul I. Corbu din Bistrița”³. Gavril Todica este de părere că cultura unui popor „nu se poate înfiripa numai cu literatura frumoasă, fără temeiul solid al științelor exacte, care transformă suprafața globului și condițiile de existență ale omenirii” cu mențiunea că „a nu le acorda atenția cuvenită înseamnă a cugeta copilărește, cum de altminteri cugetau și înaintașii noștri, Dumnezeu să-i ierte. Că și aceștia s-au trudit cu zor să formeze bunăoară fonduri de teatru, lăsând grija școalelor românești în sarcina noastră, când aproape e prea târziu ... Adecă, întâi teatru apoi bucoavna pentru copii. Înăi mezeluri apoi pâinea cea de toate zilele ...”⁴. Referindu-se la intelectuali, Gavril Todica afirmă că aceștia „duc groază de științe. Să nu le amintești lucruri științifice, că li se zbârleşte părul pe vârful capului”, întrebându-se retoric „De unde această aversiune?” și tot el dă răspunsul „Din lipsă totală de îndeletnicire, cu asemenea studii. Ignoti nulla cupido”.

Gavril Todica pledează cu convingere și cu căldură pentru tema sa. „Adevărata religie, unirea spiritului în căutarea adevărului, nu poate fi opera științei. Opera acelor spirite curajoase și dezinteresate, cari se vor elibera de fătărnicii, de doctrine și judecăți false și cari de altă parte nu vor cădea în ateismul miop și îngâmfat al oamenilor superficiali, cari vor ști aplica toți ramii științei întru cercetarea constituției intime universului și a ființelor”⁵.

Conform lui Gavril Todica „Știința adevărată și religia adevărată sunt surori gemene unite, a căror despărțire ar provoca moartea amândurora”, cu mențiunea „Nu științele sunt nereligioase, ci lipsa de cultură științifică dă naștere ireligiozității. Acela e nereligios cari se retrage îndărătnic de la studierea universului. Suntem nereligioși, când neglijăm studierea fenomenelor, totdeauna de rost adânc, și disprețuim sau acuzăm cu pierdere de vreme pe aceia, cari își jertfesc viața pentru cunoașterea minunilor firei”⁶. Dacă „noi suntem nereligioși”, - spune el - , „ei sunt mai aproape de divinitate, ale cărei-șoaapte

¹ Maria Basarab, Adela Herban, Gavril Todica între știință, istorie și cultură. „Convorbiri științifice” – antologie de texte de istorie și cultură, Deva, 1997, 57 p. (lucrare în manuscris aflată în biblioteca Muzeului Civilizației Dacice și Romane – Deva).

² „Transilvania”, Sibiu, nr. VI, nov. – dec., 1913, an. XLV, p. 404.

³ „Studii științifice”, a. i., fasc. I, p. 27.

⁴ Ibidem.

⁵ „Transilvania”, ... p. 404.

⁶ „Studii științifice”, ... , p. 10 – 12.

tainice le aud din toate depărtările, din toate colțurile naturei. Știința le evocă sentimente tainice, le inspiră darul liniștei sufletești și al fericirii. Noi? Epigonii – mici de zile, mari de patimi – ne împotrivim îndârjiți a cunoaște grandioasa arhitectură a cerurilor nemărginite și a microcosmosului infinit pe când ne pasionăm, groaznic de năzbâțiile cutărei princese. Criticăm cu pedantism ridicol distichioane grecești, - apreciază el – ignorând cu desăvârșire incomparabilul poem, gravat de dala vremii în straturile pământului”. Aprofundând ideea, Todica apreciază că „Științele micșorează durerea sau curmă boalele. Ele măresc fertilitatea pământului, smulg trăsnete din nori; luminează noaptea cu lampe feerice, întind spre depărtări imense vederea omenească; ne fac să pătrundem adâncurile oceanelor”. El conchide entuziasmat „...să străbătem pământul cruciș și curmeziș, în zborul locomotivelor; să alergăm pe oceane cu corăbii ce fac de la 10 noduri în sus împotriva vântului”⁷. Ținând cont de importanța „științelor în viața noastră materială și morală”, Gavril Todica, ne povățuiește „să le acordăm atenție, să le îmbrățișăm cu toată căldura de cari sunt vrednice”⁸. De altfel, el dă și o definiție a științei „o lungă goană după adevăr”⁹ privind-o în antiteză cu „... obscurantismul, bigotismul și exclusivismul miop”¹⁰. El consideră știința ca „factorul cel mai important al progresului omenirii, ¹¹punând-o în relație cu fericirea omenească”¹². Todica, arată de asemenea, în scrierile sale că, știința nu se poate manifesta în plenitudinea posibilităților ei într-o societate a inegalității și exploatării; într-o asemenea societate „observațiile, descoperirile, invențiile cele mai mari ... au întâmpinat și întâmpină rezistență crâncenă”¹³. Todica de altfel, s-a declarat consecvent pentru aplicarea științei în folosul omenirii arătând că, uneori „oamenii civilizați aplică deseori știința greșit, că o întrebuințează prea des spre distrugere, în loc să o aplice totdeauna spre producere”¹⁴. Din acest punct de vedere, cărturarul de la Geoagiu a crezut cu tărie într-o societate a viitorului, în care științele vor fi puse în slujba omului și a bunăstării. Gavril Todica nu a făcut din cercetarea științifică un scop în sine, el era convins că acesta își poate îndeplini menirea numai în măsura aplicabilității descoperirilor în practica cotidiană, a accesibilității rezultatelor ei¹⁵.

Todica și-a presărat articolele cu reflecții și constatări ce depășesc simplele preocupări ale cercetătorului limitat la domeniul lui de activitate. „Nicăieri ca în fața altarului nemărginirii, în fața universului – scria el – nu ne putem pătrunde așa mult de idealul frățietății, de faptul că nu suntem decât oameni, oricărei rase sau religii am aparține”¹⁶.

Temenicia cunoștințelor, stăpânirea problemelor abordate, bogăția și varietatea limbajului folosit de Gavril Todica i-au adus numai laude din partea contemporanilor. Ioan Radu, directorul Gimnaziului din Brad, spunea despre acesta că are asigurat „un loc de cinste între scriitorii noștri”, adăugând că „grija de căpetenie a domnului Todica se îndreaptă neconștient la lipsa de pregătire a publicului nostru, folosind toate mijloacele pentru a-l scoate din apatie”. Spre exemplificare: „...la momente potrivite face câte o mică abatere, totdeauna de spirit, luminându-și subiectul cu citații din vreun clasic al nostru, ori din graiul cuminte și șăgalnic al săteanului nostru și chiar din Sfânta Scriptură” – arată I. Radu¹⁷.

Concepția economică a acestui cărturar singuratic se identifică cu cea a „tinerei” burghezii române din Transilvania – afirmată de altfel pe plan politic în cadrul noului activism, - exprimându-se lapidar în cuvintele „E timpul să ne identificăm prin noi înșine”. O regăsim în majoritatea articolelor și prelegerilor sale de această natură, dintre care amintim: „Minunile industriei”, „Cum putem înainta”, „Producțiunea și consumul”, „Schimbul”, „Comerțul”, „Rosturi economice și războiul”, etc. alături de ideile sale proprii. Gavril Todica era convins că industria bazată pe cele mai mari și mai eficiente cuceriri ale științei are un rol major în viața societății. El vede ca pe o necesitate absolută legătura strânsă dintre industrie și agricultură, condiționând progresul de buna relație a celor două. De altfel, el și spune că

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ „Transilvania”, 1903, nr. 5 – 6, p. 227.

¹⁰ Gavril Todica, „Convorbiri Științifice”, Orăștie, 1920, IV, nr. 11 – 12, p.163.

¹¹ Ibidem, p.162.

¹² Ibidem.

¹³ „Transilvania”, 1903, nr. 5 – 6, p. 228.

¹⁴ Gavril Todica, „Convorbiri Științifice”, Orăștie, 1919, III, nr. 6 – 7, p. 83.

¹⁵ Ioan Șerban – Corina Oargă, Gavril Todica (1877 – 1946). Un răspânditor al științei și culturii românești din Transilvania, în „Apulum”, Alba – Iulia, 1977, p. 517 – 540.

¹⁶ „Transilvania”, 1913, nr. 6, p. 407.

¹⁷ Ioan Radu, „Răspândirea științei la români. Conferință prilejuită de Adunarea generală a Asociațiunii de la Orăștie”, în „Transilvania”, Sibiu, nr. IV, nov. – dec., 1913, an XLIV, p. 404.

„agricultura rațională capabilă de progres, nu poate exista fără industrie”¹⁸. Privind în perspectivă, „viața noastră națională – spune în articolul „Minunile industriei” – nu poate fi completă numai cu plugăritul primitiv, proiectat de țărani, fără orientări largi, după metode tradiționale moștenite de pe timpul lui taica Traian. Agricultura rațională, capabilă de progres nu poate exista fără industrie”¹⁹. Într-un alt articol intitulat „Activitate științifică”, problema este din nou reluată și amplu dezbătută. „Intensificarea producției – se spune aici – se poate realiza exclusiv prin intervenția științei în agricultură, prin colaborarea oamenilor de știință și a muncitorilor, a energiei spirituale cu cea fizică, prin intelectualizarea plugăriei”²⁰.

După Marea Unire, Gavril Todica a intensificat propaganda în favoarea industrializării economiei naționale, pe care o considera prioritate a progresului economic general, condiție sine qua non a ridicării standardului de viață și civilizație. Și, pentru că reforma apărea ca una din prioritățile Statului român la acea vreme, Gavril Todica sublinia că aceasta se va dovedi eficientă numai dacă va fi însoțită de „intervenția științei în agricultură, prin colaborarea necondițională a oamenilor de știință și a muncitorilor, a energiei spirituale cu energia fizică”²¹.

Gavril Todica condiționa progresul de o „altă organizare a vieții economice”, de sus în jos, prin metode pacifiste²².

Sunt idei pe care Gavril Todica le sugerează deopotrivă guvernanților, dar și specialiștilor și trudnicilor. Fin observator al realităților vremii, ideile, observațiile și recomandările sale servesc deopotrivă tuturor categoriilor sociale.

Apreciat atât în țară cât și în străinătate, Gavril Todica în anul 1905 – la propunerea marelui astronom francez Camille Flammarion – a fost ales membru corespondent al Societății de astronomie din Franța, iar peste un an membru corespondent al instituției științifice similare din Belgia. De asemenea, el a fost și membru corespondent (1909) și mai apoi membru al Comitetului Central al Astei (1920).

DISPONIBILITES DIDACTIQUES DANS LES PERIODIQUES DE GAVRIL TODICA (1877-1946)

Résumé

Parmi nos intellectuels patriots on remarque Gavril Todica, de qui on a moins écrit. Il a eu des préoccupations pour la science, la littérature, folklore de quoi il a écrit dans ses périodiques et également dans les journalaux du temps, ainsi qu'il occupe une bonne place parmi les intellectuels de Transylvanie qui se sont doués a l'idée de culturalisation de notre peuple.

Par une persévérance activité dans le domaine du journalisme Gavril Todica est connu comme un vrai intellectuel qui s'est engagé pour culturaliser le peuple. Il a ouvert la route vers la science, notamment, de l'astronomie popularisé.

Le publiciste Gavril Todica pour son intérêt vers les jeuns, en expédiant des collections de livres et périodiques aux bibliothèques des écoles, a été récompensé, par le Comité Central de l'Astra, et ses petits livres scientifiques ont été utilisés comme livres documentaires dans les écoles secondaires de Transylvanie.

¹⁸ Gavril Todica, „Convorbiri științifice”, Orăștie, 1919, III, nr. 1 – 2, p. 4.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, anul IV, nr. 1-2, 1920.

²¹ Ibidem, III, nr. 1-2, p. 7.

²² Ibidem, nr. 11-12, p. 165.